

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“ТЕОРІЯ ПІЗНАННЯ”
(для бакалаврів)**

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2011

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методичне забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Теорія пізнання” розроблено згідно з вимогами “Методичних рекомендацій щодо організації самостійної роботи студентів” (К.: МАУП, 2006. – 14 с.).

Мета — допомогти студентам зрозуміти основні закономірності пізнавального процесу, а також усвідомлення того факту, що пізнання цих закономірностей є наслідком багатовікового розвитку філософських та наукових знань.

Слухачі також мають зрозуміти взаємозв'язок науки з іншими формами пізнання світу, історичний, мінливий характер самого поняття “наука” та її зв'язку з іншими, познауковими формами знання. Соціокультурна обумовленість постанови і розв'язання пізнавальних проблем також є важливим аспектом засвоєння курсу.

Наслідком самостійної роботи має бути розвиток здатності студентів до пізнання різноманітних явищ у сферах економічного, юридичного, управлінського життя та застосування своїх теоретичних знань на практиці. Адже для того, щоб займатися пізнавальною діяльністю у будь-якій конкретній сфері, треба розуміти загальні закономірності пізнавального процесу, знати його фундаментальні проблеми. Необхідно також розуміти діалектику пізнавального процесу, його стадіальність, взаємозв'язок окремих сторін.

Таким чином, завдання методичного забезпечення самостійної роботи є такими:

- закріплення та систематизація знань з проблем теорії пізнання; усвідомлення предметної сфери теорії пізнання, різноманітності форм і методів пізнання та їх взаємодії із соціокультурною реальністю; розуміння сучасних філософсько-наукових підходів до пізнання, специфіки соціально-гуманітарного пізнання;
- формування навичок самостійного використання пізнавальних операцій шляхом опрацювання й обговорення текстів найрепрезентативніших представників філософії та науки, які вплинули на формування фундаментальних засад теорії пізнання.

Підготовлено доцентом кафедри філософії А. І. Кретовим

Затверджено на засіданні кафедри філософії (протокол № 17 від 29. 10. 08)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Кретов А. І. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Теорія пізнання” (для бакалаврів). — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. — 34 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, тематичний план та плани семінарських занять з дисципліни “Теорія пізнання”, питання для дискусії, теми рефератів, методичне забезпечення самостійної роботи студентів, методики активізації процесу навчання, методичне забезпечення контролю знань, питання для самоконтролю (іспиту), а також список літератури.

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2011
- © ДП «Видавничий дім «Персонал», 2011

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ з дисципліни “ТЕОРІЯ ПІЗНАННЯ”

Тема 1. Пізнання як предмет філософського вивчення. Наука та позанаукові форми пізнання

1. Пізнання та знання. Ознаки знання.
2. Знання як цінність, засіб та мета.
3. Походження знання. Знання та реальність.
4. Теорія пізнання в системі філософського знання, у контексті історії науки та культури. Поняття “гносеологія” та “епістемологія”.
5. Різноманітність форм знання. Міф, релігія, мистецтво, здоровий глузд. Буденне знання та його роль у становленні й функціонуванні науки.
6. Наукові революції та зміна ідеалів наукового пізнання. Характеристика класичного, некласичного та постнекласичного ідеалів наукової раціональності (за В. Стьюпінім).

Питання для дискусії

1. Наведіть приклади, коли знання є засобом для реалізації мети тієї чи іншої сфери діяльності.
2. Коли та яким чином знання стало не засобом, а метою самою по собі?
3. Як співвідноситься теорія пізнання з методологією науки?
4. Чому для аналізу пізнання дуже важливим є розуміння культурного контексту?
5. Які ознаки характеризують сучасну інформаційну цивілізацію?

Питання для самостійного вивчення

1. Знання у сучасній інформаційній цивілізації.
2. Різновиди позанаукового знання (паранаукове, псевдонаукове, квазінаукове, антинаукове).
3. Функціонування міфів у сучасному суспільстві.

Теми рефератів

1. Формування класичного природознавства: Г. Галілей.
2. Механіцизм картини світу у сучасному природознавстві.
3. Суб'єкт та об'єкт наукового пізнання.
4. Мова науки та її історична еволюція.
Література: основна [2; 9; 15; 18; 42; 47; 53; 59; 104; 113; 115]; додаткова [7; 19; 24]

Тема 2. Осмислення проблем теорії пізнання античною філософією та наукою

1. Виникнення давньогрецької філософії як наслідок зміни у ставленні людини до світу. Соціокультурні та духовні витоки передумов давньогрецької філософії.
2. Космологічна спрямованість гносеології ранньої грецької філософії: Фалес, Геракліт, Емпедокл, Анаксагор, атомісти. Поняття “фізис” та “архе”.
3. Людина як об'єкт пізнання афінського періоду давньогрецької філософії: софісти та Сократ. Розвиток діалектики як методу пізнання. Сократове “незнання” та іронія. “Спростування” та сократична “майевтика”. Шлях до обґрунтування логіки.
4. Теорія пізнання світу Платона. Джерела та ступені пізнання за Платоном. Вчення Аристотеля про чотири причини. Розуміння надчуттєвого Аристотелем. Структура фізичного світу.
5. Неоплатонізм та неопіфагорейство. Пізнавальні проблеми у конкретних науках у класичну та елліністичну епоху (медицина, математика, філологія, географія).

Питання для дискусії

1. У чому полягали передумови виникнення філософії та ідеалів наукового пізнання саме у стародавній Греції?
2. Розкрийте основні поняття філософії мілетської школи та їх роль для розвитку пізнання.
3. Як у гносеологічному аспекті зрозуміти вислів Парменіда про відсутність руху?
4. Яку пізнавальну логіку можна простежити у досократиків щодо пошуку першооснов буття?
5. У чому полягала зміна гносеологічної проблематики філософії в період пересування центру її до Афін?
6. Яку нову проблематику запропонували для філософії софісти?
7. Що розумів Сократ під словом “майевтика”?
8. Чому епоху після переміщення філософії до Афін називають “античним Просвітництвом”?
9. Як Сократ розумів зв'язок пізнання та моралі?
10. Що таке ідея у філософії Платона? Яку роль відіграє ідея в існуванні навколишнього світу?
11. Зробіть аналіз концепції чотирьох причин Аристотеля, чим його теорія пізнання відрізняється від платонівської? Наведіть конкретні приклади.

12. Які нові акценти у теорії пізнання висунув неоплатонізм?

13. Яку з наук античності можна вважати цілком відповідною класичним ідеалам науковості?

Питання для самостійного вивчення

1. Вплив феномена поліса на формування давньогрецької думки.
2. Апорії Зенона та їх роль у формуванні гносеологічної проблематики античної філософії.
3. Вплив міфологічного мислення на давньогрецьку філософію.

Теми рефератів

1. Специфіка античної форми раціоналізму.
2. Гносеологічні основи теорії держави Платона.
3. Поняття “фізика” у Аристотеля.
4. Специфіка гносеологічних проблем грецької філософії еліністичної доби.

Література: основна [4; 12; 26; 77; 92; 93; 110]

Тема 3. Проблеми теорії пізнання у філософії Середньовіччя та Відродження. Знання, віра, авторитет. Наука та мистецтво

1. Теоцентризм і проблеми пізнання у Середньовіччі. Типи співвідношення знання та віри. Значення авторитету у пізнанні епохи Середньовіччя.
2. Суперечки про природу універсалій: номіналізм, реалізм, концептуалізм. Зародження гносеологічних передумов емпіричного пізнання Нового часу. Номіналізм Оккама. Р. Гроссетест. Роджер Бекон.
3. Натурфілософія мислителів епохи Відродження. М. Кузанський про ступені пізнання та “вчене незнання”.
4. Універсалізм Пікко делла Мірандола. Функції герметизму, астрології, алхімії та кабали у підготовці науки Нового часу. Роль живопису у ренесансному пізнанні світу, її зв'язок з наукою.
5. Телезіо про значення досвіду й почуттів у пізнанні природи. Теорія пізнання Джордано Бруно. Специфіка натурфілософії епохи Відродження.

Питання для дискусії

1. Як вплинув геоцентризм на динаміку пізнання світу у Середньовіччі?
2. Чим відрізнялася проблема співвідношення знання та віри у Тертуліана, Августина та Фоми Аквінського?

3. Охарактеризуйте спроби знайти компроміс між номіналізмом та реалізмом в епоху Середньовіччя.

4. У чому Роджер Бекон та Р. Гроссетест були попередниками науки Нового часу?

Питання для самостійного вивчення

1. Номіналізм Оккама та його значення для гносеологічної проблематики наступних епох.
2. Вчення Фоми Аквінського про співвідношення знання та віри.
3. Аверроес та проблема аристотелізму у теорії пізнання.

Теми рефератів.

1. Роль живопису у ренесансному пізнанні світу, зв'язок з наукою.
2. Функції герметизму, астрології, алхімії та кабали у підготовці науки Нового часу.
3. Телезіо про значення досвіду й почуттів у пізнанні природи.
4. Скептицизм М. Монтеня.

Література: основна [1; 30; 45; 64; 77; 90–92; 94; 116]; додаткова [25; 48]

Тема 4. Сенсуалізм та емпіризм у філософії Нового часу

1. Історичні передумови створення класичного природознавства. Наукова революція XVII ст. та проблема методу пізнання.
2. Розробка нової моделі науки Ф. Беконом. Критика чотирьох основних типів “ідолів” та причин помилок у пізнанні.
3. Раціоналістичний підхід щодо джерел пізнання. Р. Декарт.
4. Зміна гносеологічних засад філософії в епоху Просвітництва.

Питання для дискусії

1. Чим принципово відрізнялося ставлення до проблем пізнання в епохи Відродження та Нового часу?
2. Які нові гносеологічні проблеми постали в епоху Просвітництва?
3. В чому полягав культ розуму в епоху Просвітництва?

Питання для самостійного вивчення

1. Б. Паскаль про протиріччя пізнання та трагізм людського буття.
2. Проблема інтуїції у філософії Нового часу.
3. Класичний ідеал раціональності в епоху Нового часу.

Теми рефератів

1. Вплив механіцизму та гносеологію та картину світу Нового часу.
2. Гносеологічні ідеї Б. Спінози.

3. Вплив монадології та теорії наперед встановленої гармонії на гносеологію Г. Лейбніца.

4. Характеристика досвіду у філософії Д. Юма.
Література: основна [3; 8; 43; 47; 77; 90–92; 94; 116]; додаткова [25; 48]

Тема 5. Пізнання та діяльність. Проблема діяльностної природи пізнання у німецькій класичній філософії

1. Загальна характеристика гносеологічних проблем німецької класичної філософії. Проблема зв'язку пізнання та породження предметного світу в німецькій філософській традиції.
2. Критична філософія І. Канта, встановлення меж наукового пізнання, його форм та джерел. Антиномії І. Канта. І. Кант як полеміст сучасної некласичної раціональності.
3. Єдність діалектики, логіки та теорії пізнання у філософії Гегеля. Прагнення до створення синтетичної картини світу на основі принципу розвитку.
4. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха та зміна гносеологічних позицій у німецькій класичній філософії.

Питання для дискусії

1. Як формування німецької класичної філософії пов'язано із специфікою німецького Просвітництва та менталітетом протестантизму?
2. У чому полягав “коперніківський переворот” І. Канта у поглядах на філософію?
3. У чому полягає гносеологічний сенс антиномій чистого розуму Канта?
4. Чому, згідно з філософією І. Канта, неможливо теоретично довести буття Бога, як і наявність душі та свободи?
5. На чому засновувався гносеологічний оптимізм Гегеля? Яким чином вдалося йому подолати антиномії І. Канта?
6. У чому полягають протиріччя філософії Гегеля?
7. На які ідеї спирався Л. Фейєрбах, критикуючи Гегеля?
8. В чому полягає протиріччя методу та системи Гегеля?
9. Як антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха оцінював роль почуттів та досвіду у пізнанні?
10. У чому полягає загальний внесок німецької класичної філософії у дослідження гносеологічної проблематики?

Питання для самостійного вивчення

1. Охарактеризуйте сутність діалектичного методу Гегеля.
2. Діяльнісно-творча основа суб'єкта пізнання у вченні І. Фіхте.
3. Проблема тотожності мислення та буття, роль інтелектуальної інтуїції у гносеології Шеллінга.
4. Співвідношення мислення та розуму, теоретичного та практичного розуму у філософії І. Канта.
5. Протиріччя кантівської теорії пізнання.

Теми рефератів

1. Поняття чуттєвості, мислення й розуму у філософії І. Канта.
2. Поняття “речі-самої-по-собі” у філософії І. Канта.
3. Філософія Й. Фіхте та антиномії І. Канта.
4. Феномен німецької класичної філософії та її значення у розкритті діяльностної природи пізнання.
5. Критика К. Поппером діалектичного методу Гегеля.
6. Вплив гносеологічних ідей Шеллінга на російську філософію “срібного віку”.
7. Гносеологічні ідеї Фіхте і сучасна наука.

Література: основна [3; 8; 43; 47; 77; 90–92; 94; 116]; додаткова [25; 48]

Тема 6. Проблема зв'язку пізнання та практики у марксизмі та неомарксизмі

1. Співвідношення ідей К. Маркса та німецької класичної філософії. Критика ідей Гегеля та Л. Фейєрбаха.
2. Виявлення механізмів соціокультурної детермінації пізнання. Пізнання та практика. Співвідношення науки та ідеології.
3. Трансформація гносеологічних ідей марксизму у поглядах В. Лєніна, їх спрямування на нагальні потреби політики.
4. Еволюція марксистських ідей у філософів Франкфуртської школи. Ідеї М. Хоркхаймера, Т. Адорно, Г. Маркузе. Неомарксизм та рух “нових лівих”.
5. Розуміння кризи легітимізації сучасного суспільства Ю. Хабермасом та його теорія “комунікативної дії”.

Питання для дискусії

1. У чому полягають соціокультурні передумови та ідейні джерела марксизму?

2. Як пов'язані у К. Маркса поняття практики з вирішенням гносеологічних проблем?
3. З якими гносеологічними проблемами у зв'язку з революцією у науці довелось зіткнутися В. Леніну?
4. За що неомарксистки критикували К. Маркса та спадщину Промсвітництва?

Питання для самостійного вивчення

1. Проблеми соціокультурних засад пізнання у філософії Франкфуртської школи.
2. Аналіз проблеми відчуження праці у ранніх працях К. Маркса.

Теми рефератів

1. Основні ідеї роботи "Діалектика просвітництва" М. Хоркхаймера та Т. Адорно.
2. Основні ідеї роботи "Ерос і цивілізація" Г. Маркузе.

Література: основна [3; 8; 43; 47; 77; 90–92; 94; 116]; додаткова [25; 48]

Тема 7. Від позитивізму до неопозитивізму:

філософія XIX – поч. XX ст. Сцієнтизм

1. Рух до позитивізму у філософії XIX ст. Вчення про три стадії розвитку людського пізнання у філософії О. Конта.
2. Еволюціонізм Г. Спенсера, індуктивізм Д. Мілля. Прагматизм Д. Дьюї.
3. Другий позитивізм. Концепція наукового пізнання Е. Маха та Р. Авенарюса.
4. Неопозитивізм у концепціях Віденського гуртка. Б. Рассел, М. Шлік, Л. Вітгенштейн, Р. Карнап, Ф. Франк. Логічний позитивізм.
5. Еволюція філософських поглядів Л. Вітгенштейна. Проблема демаркації наукового та ненаукового знання, засад гуманітарного пізнання, верифікаціонізму. Виникнення постпозитивізму.
6. Віденський гурток і Л. Вітгенштейн. Повернення до аналізу природної мови та його методологічні аспекти.

Питання для дискусії

1. У відповідь на розв'язання яких гносеологічних проблем виник позитивізм?
2. Що поєднує всі позитивістські теорії на різних етапах розвитку цього напрямку?

3. Як співвідносилися поняття емпіричного та теоретичного на різних етапах розвитку позитивізму?
4. Чому на певному етапі розвитку позитивізму його пізнавальний і проблемний потенціал виявився вичерпаним?

Питання для самостійного вивчення

1. "Релігія людства" О. Конта та її продовження у російських умовах.
2. Біологізаторські тенденції у Г. Спенсера та Д. Мілля.
3. Співвідношення позитивізму та постпозитивізму у теорії пізнання.

Теми рефератів

1. Мова науки як проблема гносеології неопозитивізму.
2. Вплив прагматизму на формування сучасної теорії пізнання.

Література: основна [3; 8; 43; 47; 77; 90–92; 94; 116]; додаткова [25; 48]

Тема 8. Постпозитивізм на шляху аналізу проблем пізнання

1. Неопозитивістський ідеал достовірного знання. Успіхи постпозитивізму як реакція на вичерпання пізнавального потенціалу позитивізму.
2. К. Поппер як засновник постпозитивістської традиції мислення. Критика індуктивізму. Теорія фальсифікації як базова ідея методології Поппера. Концепція зростання наукового знання у філософії Поппера.
3. Основні елементи та гносеологічні засади концепції дослідницьких програм І. Лакатоса. Критика І. Лакатосом основних методологічних стратегій.
4. Філософія науки Т. Куна. Поняття парадигми та функціонування парадигмального знання на різних етапах розвитку науки. Т. Кун про природу наукових революцій.
5. Філософія науки П. Фейєрабенда. Критика вченим позитивізму і кумулятивізму. Позиція методологічного й епістемологічного анархізму, релятивізація ідеалів і стандартів науковості та критика науки як різновиду ідеології.

Питання для дискусії

1. Якими були досягнення неопозитивізму у сфері гносеології? Чому його наукові ідеали виявилися обмеженими?

2. У чому продуктивність ідеї фальсифікації наукового знання К. Поппера порівняно з ідеєю верифікації?
3. Як К. Поппер розумів співвідношення істини та правдоподібності у науковому дослідженні?
4. У чому полягали внутрішні протиріччя попперівської концепції у контексті реальної практики наукового дослідження?
5. Які аргументи висував І. Лакатос проти основних методологічних стратегій: індуктивізму, конвенціоналізму й фальсифікаціонізму?
6. Що Т. Кун розумів під поняттям “парадигма”? Яку роль відіграли парадигми в утворенні та функціонуванні наукового співтовариства?
7. За що Т. Кун критикував традиційні концепції методології науки?
8. У чому полягає євристична роль аналогії Т. Куна між науковою та соціальною революцією для розуміння розвитку науки?
9. У чому полягає небезпека релятивізації Т. Куном розвитку наукового знання?
10. Як співвідносяться у П. Фейєрабенда принципи теоретичного плюралізму й принцип “міцності” у розвитку наукового знання?
11. У чому причини відмови П. Фейєрабенда від раціоналізму і методологічного універсалізму? Яка позиція П. Фейєрабенда щодо ненаукових форм знання?
12. Чому, за П. Фейєрабеном, у вільному суспільстві не лише релігія, а й наука повинна бути відокремленою від держави?

Питання для самостійного вивчення

1. “Третій світ” наукового знання у філософії К. Поппера та теорія пізнання без суб’єкта.
2. Розходження підходів І. Лакатоса та К. Поппера до проблем наукового пізнання.
3. Характеристика В. Лакатосом ролі правил методу у реальному науковому дослідженні.
4. Євристична цінність концепції Т. Куна у розробці проблем епістемології та методології науки.
5. Проблема побудови образу науки “з людським обличчям” у П. Фейєрабенда.

Теми рефератів

1. Критичний раціоналізм К. Поппера.
2. Теза Дюгема-Куайна у контексті попперівської концепції фальсифікованості знання.

3. І. Лакатос про роль історії науки у відборі стратегій наукового дослідження.
4. Історичний підхід у філософії науки Т. Куна.
5. Співвідношення науки, міфології, містики та релігії у філософії П. Фейєрабенда.
6. Релятивізація ідеалів і стандартів науковості у постпозитивізмі.
Література: основна [3; 8; 43; 47; 77; 90–92; 94; 116]; додаткова [25; 48]

Тема 9. Ірраціоналістична реакція на гносеологізм філософії.

Пізнання в життєвому контексті.

Особисте і колективне знання

1. Критика С. Кіркетором панлогізму Гегеля.
2. Волонтаризм А. Шопенгауера та Ф. Ніцше. Гносеологічні наслідки “філософії життя”.
3. О. Шпенглер. Застосування ідей Ф. Ніцше та В. Гете для аналізу феноменів культури.
4. Пошуки ірраціональних коренів людського буття та пізнання 3. Фрейдом і К. Г. Юнгом.
5. Екзистенціалізм А. Камю, Ж. П. Сартра, М. Хайдеггера, К. Ясперса. Пізнання та переживання. Пізнання, свобода, абсурд.
6. Пізнання та переживання. Емоції як спосіб осягнення нерозумної сутності світу в філософському ірраціоналізмі (А. Шопенгауер, А. Бергсон). Розуміння емоцій Ж. Сартром, Е. Гуссерлем, М. Шелером.
7. Інтуїтивістська теорія пізнання Н. Лосського.

Питання для дискусії

1. Чому Кіркетор заперечував значення вчення Гегеля для пізнання людського світу?
2. Чому Шопенгауер та Ніцше цінують творчі можливості мистецтва вище від науки?
3. Чому розумовість розглядається А. Шопенгауером і Ф. Ніцше як руйнування життя?
4. Чому О. Шпенглер використовує для пізнання культури біологічну модель?
5. Чим різняться підсумки пізнання ірраціональних коренів людського буття 3. Фрейдом та К. Г. Юнгом?
6. Чи перешкоджають емоції процесу пізнання?
7. Що таке неявне знання? Як воно співвідноситься з вірою?

Питання для самостійного вивчення

1. Проблема пізнання європейської культури у контексті боротьби Діоніса з Аполлоном.
2. Колективне знання. Різновиди колективного знання.
3. Значення поняття “пограничної ситуації” для пізнання людського буття (К. Ясперс).

Теми рефератів

1. Спіноза про “страсті душі”.
2. Критика М. Хайдеггером європейського раціоналізму.
3. Пізнання феноменів культури у концепції О. Шпенглера.
4. Значення поняття “осьовий час” К. Ясперса для пізнання людської історії.

Література: основна [3; 8; 43; 47; 66; 71; 77; 86; 90–92; 94; 116]; додаткова [25; 48]

Тема 10. Неокантіанство, феноменологія, герменевтика, структуралізм на шляху усвідомлення специфіки соціально-гуманітарного знання

1. Гуманітарне знання в дзеркалі неокантіанства. “Науки про природу” та “науки про дух”. Проблеми наукового пізнання у неокантіанстві Марбурзької (Г. Коген, Наторл, Е. Кассірер) та Баденської (Віндельбанд, Ріккерт) шкіл. Обґрунтування специфіки “наук про дух” від “наук про природу”.
2. Походження герменевтики. Герменевтика на межі XIX–XX ст. Проблема герменевтичного кола.
3. Роль феноменології у використанні нових засобів реконструкції світу. Е. Гуссерль. Еволюція феноменології, проблема її синтезу з герменевтикою.
4. Структуралізм як шлях “реабілітації” можливостей об’єктивного наукового знання у сфері гуманітарних наук. М. Фуко про співвідношення знання та влади. Проблеми пізнання у структуралізмі в контексті аналізу міфологічної свідомості (К. Леві-Стросс), знання та ідеології (Р. Барт).
5. Епістемологічні проблеми в російській та українській філософії.
6. Макс Вебер та його роль у розвитку соціального пізнання.

Питання для дискусії

1. На яких ідеях Д. Юма та І. Канта базувався підхід, що передбачав усвідомлення специфіки гуманітарних наук?
2. Чим “генералізуючий” метод пізнання відрізнявся від “індивідуалізуючого” (відповідно до концепцій Баденської школи неокантіанства)?
3. Як обґрунтовувалася неокантіанцями Марбурзької школи (Е. Кассірер) роль символу у пізнанні?
4. У чому полягає сутність “герменевтичного кола”?
5. Як у герменевтиці характеризуються умови діалогу в процесі пізнання дослідником попередніх епох?
6. У чому сутність суперечки герменевтики та неокантіанства про специфіку гуманітарного знання?
7. Які проблеми визначили необхідність синтезу феноменології та герменевтики у другій половині XX ст.?

Питання для самостійного вивчення

1. Проблема співвідношення істини та цінності у неокантіанстві.
2. Співвідношення пояснення та розуміння у трактуванні В. Дільтея.
3. Специфіка історичного пізнання у контексті “феноменологічного” повороту XX ст.: нове бачення культурних феноменів.

Теми рефератів

1. “Археологія знання” М. Фуко про форми функціонування “мов науки у межах моделей — епістем.
 2. Мова, література, політика у концепції Р. Барта.
 3. М. Фуко про співвідношення знання та влади.
 4. К. Леві-Строс про завдання сучасної антропології.
 5. Проблеми герменевтики у філософії М. Хайдегера та Г. Гадамера.
 6. Російська “формальна школа” та структурна семіотика.
 7. Феноменологічні ідеї Г. Шпета: критика метафізики.
 8. “Розуміюча соціологія” М. Вебера: критика інтуїтивізму та натуралізму у гуманітарних науках.
 9. Епістемологічні ідеї І. Франка та М. Драгоманова.
 10. Французькі історики “школи анналів” про специфіку історичного пізнання.
 11. М. Бахтін про діалогічний принцип пізнання у гуманітарних науках.
- Література:* основна [3; 8; 13; 18; 39; 49; 43; 47; 77; 90–92; 94; 103; 116]; додаткова [25; 48]

Тема 11. Основні форми та рівні наукового пізнання.

Проблема істини

1. Взаємодія чуттєвого та раціонального у пізнанні.
2. Раціональне пізнання. Співвідношення мислення і розуму в пізнанні. Розум як вищий рівень раціонального пізнання, його властивості.
3. Основні форми мислення (логічні форми). Проблема здатності безпосереднього осягнення істини. Роль інтуїції у пізнанні.
4. Роль фактів, ідей, гіпотез у науковому пізнанні.
5. Наукова теорія як найвищий рівень синтезу знання та втілення певної програми дослідження. Взаємодія теоретичного та емпіричного рівнів пізнання.
6. Істина як центральна тема теорії пізнання та ідеал пізнавальної діяльності.

Питання для дискусії

1. Чи можлива істина у сфері мистецтва?
2. Чи можлива об'єктивна істина у контексті зміни парадигм знання?
3. Чи всяке системне знання є теорією?

Питання для самостійного вивчення

1. Історичні форми раціональності.
2. Історичні форми скептицизму у теорії пізнання.
3. “Теорія відображення” та її опоненти.
4. Верифікація та фальсифікація: їх значення у процесі обґрунтування знання.

Теми рефератів

1. Кореспондентська концепція істини (за Аристотелем).
2. Когерентська концепція істини (І. Кант, логічний позитивізм).
3. Феноменологічна концепція істини (Е. Гуссерль).
4. Концепція істини у прагматизмі (Д. Дьюї).
5. Конфлікт та взаємодія істин науки та здорового глузду (А. Едінгтон).

Література: основна [2; 3; 8; 40; 43; 47; 77; 90–92; 94; 98; 116];
додаткова [25; 34; 48].

Тема 12. Методологія наукового пізнання

1. Умоглядально-філософський та позитивістський підходи до ролі філософії у науковому пізнанні.
2. Наукові методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент).
3. Наукові методи теоретичного дослідження (формалізація, аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний).
4. Загальнологічні методи та засоби дослідження (аналіз, синтез, абстрагування, ідеалізація).
5. Методологічні новації посткласичного етапу розвитку науки (методологічний плюралізм, запровадження ідей та методів синергетики).
6. Проблема подолання жорсткої дихотомії методів природничих і соціальних наук, зближення та взаємодія їхніх методів.

Питання для дискусії

1. Як еволюціонували погляди на роль філософії у науковому дослідженні?
2. Чи можна вважати філософію наукою?
3. У чому виявляється методологічний плюралізм сучасної науки?
4. Як впливає посилення проблемного підходу (замість галузевого) у сучасній науці на взаємодію методів різних наук?

Питання для самостійного вивчення

1. Етапи становлення діалектичного методу у філософії та науці.
2. Роль факту у сучасній постнекласичній науці.
3. Роль синергетичної методології у гуманітарних дослідженнях.

Теми рефератів

1. Роль моделювання у сучасному науковому дослідженні.
2. Джерела ефективності математичних методів у наукових дослідженнях.
3. Експеримент в історичних науках.

Література: основна [2; 3; 8; 9; 43; 47; 54; 77; 90–92; 94; 102; 114; 116];
додаткова [25; 48].

МЕТОДИКА АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

Самостійна домашня робота

**Тема: Гносеологічні засади праці К. Поппера
“Відкрите суспільство та його вороги”**

1. Суспільно-історичні умови написання роботи та її видання у країнах СНД.
2. Пошуки античних коренів тоталітаризму: Геракліт, Платон та Аристотель.
3. Гегель та “новий племінний дух”.
4. Аналіз суспільно-економічного “історизму” К. Маркса.
5. Характеристика марксового “пророкування” про долю капіталізму й моральної теорії, що з нього випливає.
6. Проблема сенсу історії з позиції К. Поппера.
7. “Анти-Поппер”: критика неолібералізму А. Бузгалінім.

Працю К. Поппера називають “біблією неолібералізму”. Дослідник, філософ науки у своїй роботі (писав у 1938 – 1943 роках) намагався розкрити теоретико-методологічні та гносеологічні основи тих ідей, які змінили обличчя ХХ ст. У перекладі російською мовою робота була видана у 1992 р., коли у Росії створювалися засади ринкової економіки під прапором неолібералізму. К. Поппер, шукаючи філософські основи тоталітаристського світосприйняття, починає із стародавньої Греції (*Друге питання*). Він намагається ототожнити ідеї корифеїв давньогрецької філософії з ідеями ХХ ст., звертаючи увагу на ті моменти їх праці, які, на його думку, дослідники намагалися не помічати. Досконалість платонівського проекту, на думку К. Поппера, досягається за рахунок всеохоплюючого примусу в ім'я реалізації тотальних схем насильства й нехтування моральними нормами. У *третьому питанні* аналізується вчення Гегеля, який у своєму всеохоплюючому історичному проекті також нехтував інтересами окремих індивідів в ім'я абстрактних схем розвитку, які К. Поппер характеризує як “історизм”. Погляди Маркса слід ґрунтовно проаналізувати у *четвертому* та *п'ятому* питаннях, починаючи з соціально-економічних засад вчення і закінчуючи моральними висновками. Готуючись до *останнього питання*, розумієте, що К. Поппер вважав історію позбавленою будь-якого сенсу, тому що єдиної історії, як такої, немає, а є тільки історичні схеми, які часто робляться дослідниками без належного обґрунтування і не відповідають науковим критері-

ям, бо ніяк не можуть бути спростованими. Будь-яка далекоюсяжна історична схема, за К. Поппером, нагадує пророцтво, провокує шляхом тотальної соціальної інженерії насильство в ім'я “високої мети”. Оскільки неолібералізм у Росії, як і на просторах СНД, у певній мірі скомпонував себе, філософсько-гносеологічні засади К. Поппера зараз теж піддано критиці з боку прихильників соціально-орієнтованих реформ та державних інтересів. Подібну критику здійснює А. Бузгалін (*Сьоме питання*). Зверніть увагу на те, що, аналізуючи суспільні теорії, К. Поппер виступає як емпірик, який побоюється далекоюсяжних теоретичних узагальнень. Але це зовсім не означає, що цих узагальнень немає.

Проблемні питання до матеріалу

1. Як ситуація написання й перекладу роботи К. Поппера визначає її сприйняття?
2. Наскільки справедливим є К. Поппер, шукаючи тоталітаризм у стародавній Греції? Чи не є його аналіз ідей Платона певною модернізацією, осучасненням?
3. Визначіть логіку спростування К. Поппером ідей Гегеля? Чим пояснюється відверте несприйняття його особистості?
4. Який позитивний пафос в ідеях Маркса вбачає К. Поппер? Проти яких наслідків реалізації марксистських ідей він застерігає?
5. Чи не є релятивізм повне заперечення К. Поппером будь-якого сенсу історії?
6. Зробіть узагальнення аргументів, які висувуються проти К. Поппера. Визначіть продуктивні аспекти критичного пафосу К. Поппера й протиріччя в його аргументах.

Література: основна [116; 117];
додааткова [9; 36–38]

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Пізнання, знання, інформація: співвідношення понять.
2. Різноманітність форм знання. Міф, релігія, мистецтво, здоровий глузд як різновиди знання та форми пізнавальної діяльності.
3. Теорія пізнання в системі філософського знання, її відмінність від теорії та методології науки.
4. Співвідношення теорії пізнання, історії культури та історії науки.
5. Роль культурного контексту у продукуванні та функціонуванні знання.
6. Проблема достовірності та меж знання. Знання та реальність.
7. Співвідношення понять “гносеологія” та “епістемологія”.
8. Проблема демаркації наукового і ненаукового.
9. Філософське знання та його співвідношення з наукою.
10. Різноманітність форм і типів знання. Буденне знання та його роль у становленні й функціонуванні науки.
11. Суб'єкт наукового пізнання.
12. Об'єкт наукового пізнання.
13. Специфіка мови науки.
14. Позанаукові форми знання (паранаука, псевдонаука та ін.).
15. Поняття буденного пізнання.
16. Наукові революції та співвідношення ідеалів раціональності.
17. Давьогредський поліс та проблеми раціоналізації пізнавальних процесів.
18. Пізнання як пошук першопричин (Мілетська школа).
19. Розбіжність між істиною та вигадкою у процесі пізнання (елеати). Апорії Зенона.
20. Поняття діалектики в античності. Спрямованість діалектичного методу Сократа.
21. Джерела та ступені пізнання за Платоном.
22. Аристотель про чотири причини. Розуміюча душа та раціональне пізнання.
23. Гносеологічна проблематика в елліністичну епоху. Пізнавальні проблеми у конкретних науках.
24. Співвідношення знання та віри, знання та авторитету як гносеологічні проблеми Середньовіччя.
25. Суперечки про природу універсалії: номіналізм, реалізм, концептуалізм.
26. Проблеми пізнання у натурфілософії мислителів епохи Відродження.

27. Роль живопису у ренесансному пізнанні світу, зв'язок з наукою.
28. Герметизм, алхімія, магія, астрологія, кабала та їх роль у становленні наукового мислення в епоху Відродження.
29. М. Кузанський про ступені пізнання та “вчене незнання”.
30. Розробка нової моделі науки Ф. Беконом. Роль індуктивного методу у теорії пізнання Ф. Бекона.
31. Раціоналізм теорії пізнання Р. Декарта. Місце в ній дедукції.
32. Б. Паскаль про протиріччя пізнання й трагізм людського буття.
33. Критика сенсуалізмом Берклі традиційної метафізики та класичної науки.
34. Гносеологічні ідеї Б. Спінози. Вчення про інтуїцію.
35. Заперечення вроджених ідей у філософії Д. Локка.
36. Сутність скептицизму Д. Юма. Характеристика досвіду.
37. Характеристика діяльній природи суб'єкта пізнання у німецькій класичній філософії.
38. Позиція І. Канта у суперечці сенсуалізму та раціоналізму.
39. Мислення і розум у І. Канта. Антиномії чистого розуму.
40. Діяльнісно-творча основа людини у філософії Й. Г. Фіхте.
41. Роль інтелектуальної інтуїції у гносеології Шеллінга.
42. Єдність онтології, гносеології та діалектики у філософії Гегеля.
43. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха. Критика основних засад теорії пізнання Гегеля.
44. Вчення про три стадії розвитку людського пізнання у філософії О. Конта.
45. Еволюціонізм та гносеологічні ідеї Г. Спенсера.
46. Індуктивізм Д. Мілля.
47. Прагматизм у теорії пізнання Д. Дьюї.
48. Концепція наукового пізнання Е. Маха.
49. Проблеми наукового пізнання у неокантіанстві Марбурзької школи (Коген, Наторп, Кассієр).
50. Проблеми наукового пізнання у неокантіанстві Баденської школи (Віндельбанд, Ріккерт).
51. Аналіз мови науки у неопозитивістських концепціях.
52. Розуміння практики у філософії марксизму.
53. Характеристика К. Марксом соціокультурних засад пізнання.
54. Гносеологічні ідеї В. Леніна та Д. Лукача, їх вплив на аналіз культурних явищ у 20–30-х роках ХХ ст.
55. Аналіз проблем пізнання у філософії Франкфуртської школи.
56. Критика Кіркегором панлогізму та пангносеологізму Гегеля.

57. Волонгаризм А. Шопенгауера. Виправдання пізнавальних можливостей мистецтва.
58. Ф. Ніцше. Розумовість як руйнування життя.
59. Спадковість “філософії життя” та екзистенціалізму у критичі обмеженості наукового пізнання.
60. О. Шпенглер. Застосування ідей Ф. Ніцше та В. Гете для аналізу феноменів культури.
61. Інтуїтивізм А. Бергсона. Екзистенціалізм А. Камо та Ж. П. Сартра. Концепція М. Хайдеггера.
62. Статус гуманітарного пізнання у герменевтиці.
63. Феноменологічні ідеї Е. Гуссерля та проблеми обґрунтування наукового знання.
64. Проблеми пізнання у структуралізмі.
65. Критика позитивістських ідей як вихідний пункт формування постпозитивістської традиції мислення.
66. Критика індуктивізму як вихідний пункт формування К. Поппером концепції науки.
67. Концепція “фальсифікаціонізму” як базисна у методології К. Поппера.
68. Г. Кун про механізм наукових революцій.
69. Лакатос про поняття науково-дослідницької програми.
70. Критика пізнавальних претензій науки П. Фейерабендом з позицій “методологічного анархізму”.
71. Проблема достовірності та меж знання. Знання та реальність.
72. Співвідношення понять “гносеологія” та “епістемологія”.
73. Епістемологічний фундаменталізм та аргументи Л. Вітгенштейна й К. Поппера, висунуті проти нього.
74. Гіпотетико-дедуктивний метод.
75. Почуття й сприйняття як джерела досвіду у класичному емпіризмі.
76. Емпіризм як засіб критики наявної системи знання, як нормативна програма.
77. Теорія первинних і вторинних якостей у Локка та її критика з боку Берклі.
78. Критика сенсуалізмом Берклі традиційної метафізики та класичної науки.
79. Мисленний експеримент Кондільяка з поодинокую статуєю та його сучасний сенс.
80. Елементи досвіду за Махом та роль цієї концепції у становленні некласичної фізики.

81. Взаємозв'язок мислення та сприйняття. Сприйняття як вид інтелектуальної діяльності.
82. Індукція та дедукція як процедури мислення.
83. Теоретичне та емпіричне знання.
84. Раціональність як цінність культури.
85. Можливість історичного підходу до раціональності. Основні етапи її розвитку.
86. Проблема нового типу раціональності та “філософія нестабільності” І. Пригожина.
87. Проблема раціональності пізнання та дії у працях М. Фуко і Ю. Хабермаса.
88. Проблема зв'язку пізнання й породження предметного світу в німецькій філософській традиції: Кант, Фіхте, Гегель, Маркс.
89. Сутність “розуміючої соціології” М. Вебера.
90. Проблема співвідношення пояснення та розуміння у герменевтиці.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Суб'єкт наукового пізнання.
2. Специфіка філософського пізнання.
3. Міф як різновид пізнання.
4. Обумовленість стосунків наукового та позанукового знання певним етапом історичного розвитку.
5. Скептицизм у Античному світі.
6. Співвідношення знання та добра у філософських поглядах Сократа.
7. Гносеологічні корені ідеалізму Платона.
8. Аристотилева теорія про істину.
9. Спіноза про “пристрасті душі”.
10. Принцип “єдності історичного і логічного” в теорії пізнання Гегеля.
11. Критика принципу “гносеологічної робінзонади” К. Марксом.
12. Критика К. Поппером діалектики Гегеля та К. Маркса.
13. Д. Дьюї та прагматистська концепція істини.
14. Критерії істини. Верифікація і фальсифікація.
15. Конфлікт та взаємодія істин науки й істин здорового глузду (А. Еддінгтон)
16. Концепція ідеального Е. В. Ілленкова.
17. Синергетика Пригожина та Стенгерса як модель для аналізу соціокультурних процесів.

18. Еволюційний підхід до розуміння категорій: розвиток категоріальної структури мислення у онтогенезі (Ж. Піаже).
19. Роль емоцій у прийнятті та захисті пізнавальної парадигми.
20. Віра як джерело авторитету. Роль авторитету й традиції у пізнанні.
21. Відчуження прийняття технологічних рішень від науково-пізнавальної діяльності у сучасну епоху.
22. Відмінність проблем дослідження від проблем доведення та обґрунтування знання.
23. Іманентні та зовнішні підстави наукової теорії.
24. Рефлексія як метод.
25. Факт як наукова форма знання.
26. Поняття особистісного знання.
27. Пізнання минулого як спеціалізована діяльність.
28. Неявне знання й інтуїція: їх взаємозв'язок і відмінність.
29. Об'єктивна абсолютність та відносність істини.
30. Роль предметів-посередників (знаряддя, речі, приладдя, інструменти, знаки мови, зображення тощо) у пізнавальній діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основа

1. *Александрова О.* Філософія Середніх віків та доби Відродження: Підручник. — К.: Паралан, 2002. — 172 с.
2. *Баскаков А. Я., Туленков Н. В.* Методологія наукового дослідження: Учеб. посіб. — К.: МАУП, 2002. — 216 с.
3. *Андрущенко В., Губерський Л., Михальченко М.* Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підручник. — 3-тє вид., випр. та допов. — К.: Генеза, 2006. — 656 с.
4. *Асмус В. Ф.* Античная философия. — 3-е изд. — М.: Высш. шк., 2001. — 400 с.
5. *Асмус В. Ф.* Иммануил Кант. — М.: Высш. шк., 2005. — 439 с.
6. *Бех В. П.* Человек и вселенная: когнитивный анализ: Монография. — 2-е изд., доп. — Запорожье: Просвита, 2000. — 148 с.
7. *Базалук О. А.* Время в свете новой космологической концепции: Монография. — Днепрпетровск: Пороги, 2003.
8. *Бичко А. К., Бичко І. В., Табачковський В. Г.* Історія філософії: Підручник. — К.: Либідь, 2001. — 408 с.
9. *Білужа М. Т.* Методологія наукових досліджень: Підручник: К.: АБУ, 2002. — 480 с.

10. *Бацвиц Ф.* "Сім гріхів", або За що філософи критикують природну мову // Філософська думка. — 2006. — № 1. — С. 110–127.
11. *Білокобильський О.* Раціональність як межа метафізичного дискурсу // Філософська думка. — 2006. — № 5. — С. 143–157.
12. *Богуславський В. М.* Скептицизм в філософії / Ред. В. П. Лега. — М.: Наука, 1990. — 272 с.
13. *Бодрійяр Ж.* Симулякри і симуляція. — К.: Основи, 2004. — 230 с.
14. *Будко В. В.* Філософія науки: Учеб. посіб. — Харьков: Консум, 2005. — 268 с.
15. *Буцило Н. Ф., Чумаков А. Н.* Філософія: Учеб. посіб. — 4-е изд. — Одеса, 2004. — 428 с.
16. *Бькова М. Ф.* Гегелевское понимание мышления. — М.: Наука, 1990. — 123 с.
17. *Вандишев В. М.* Філософія: Експурс в історію вчень і понять. — К.: Кондор, 2006. — 474 с.
18. *Вебер М.* Избранное. Образ общества. — М.: Юрист, 1994. — 704 с.
19. *Виндельбанд В.* Дух и история: Пер. с нем. — М.: Юрист, 1995.
20. *Витгенштайн Л.* Філософські дослідження / Пер. з нім. С. Попович. — К.: Основи, 1995. — 311 с.
21. *Вершинин Г. Д., Вершинина Е. М.* Инновационные парадигмы общественной мысли XXI века. — Харьков: Райдер, 2003. — 232 с.
22. *Возняк В.* Розсудок, розум, повсякденність // Філософська думка. — 2006 — № 5.
23. *Волков Г. Н.* Сова Минервы. — М.: Молодая гвардия, 1985. — 255 с.
24. *Воронкова В. Г.* Філософія: Навч. посіб. — К.: Професіонал, 2004. — 464 с.
25. *Гадамер Ганс-Георг.* Истина і метод. — Т. 1–2: Пер. з нім. — К.: Юніверс, 2000.
26. *Гайденко П.* История греческой философии в ее связи с наукой. — Учеб. посіб. — М; СПб.: ПЕРСЭ; Университет. кн., 2000. — 319 с.
27. *Гайденко П. П.* История новейшей европейской философии в ее связи с наукой. — М., 2000.
28. *Гегель Г.* Наука логики. — М.: Мысль, 1999. — 1072 с.
29. *Горелов А. А.* Концепции современного естествознания. — М.: Центр, 1997. — 208 с.

30. *Горкаймер М.* Критика инструментального розуму. — К.: ППС, 2002, 2006. — 282 с.
31. *Гусев В. І.* Вступ до метафізики: Навч. посіб. — К.: Либідь, 2004. — 488 с.
32. *Гуссерль Э.* Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. — Т. 1. / Пер. с нем. А. В. Михайлова; Вступ. ст. В. Куренного. — М.: Дом интеллект. кн., 1999. — 336 с.
33. *Гюсле В.* Практична філософія в сучасному світі. — К.: Лібра, 2003. — 248 с.
34. *Декарт Р.* Метафізичні розмисли. — К.: Юніверс, 2000. — 304 с.
35. *Декомб В.* Современная французская философия. — М., 2000.
36. *Дериде Ж.* Письмо та відмінність: Пер. з фр. / Ред. О. Шевченко. — К.: Основи, 2004. — 602 с.
37. *Джемс В.* Прагматизм. — К.: Альтернативи, 2000. — 144 с.
38. *Єрмоленко А. М.* Комунікативна практична філософія: Підручник. — К.: Лібра, 1999. — 488 с.
39. *Жоль К. К.* Методы научного познания и логика (для юристов). — Учеб. пособие. — К.: Атика, 2001. — 288 с.
40. *Загороднюк В.* Бачення знання та людини у філософії модерну та постмодерну // Філософ. думка. — 2006. — № 4. — С. 3–22.
41. *Ивин А. А.* Логика: Учебник. — М.: ФАИР-ПРЕСС, 2002. — 320 с.
42. *Канке В. А.* Основы философии: Учебник. — М.: Логос; КноРус, 2003. — 288 с.
43. *Кант І.* Критика практичного розуму. — К.: Юніверс, 2004. — 240 с.
44. *Кант І.* Критика чистого Розуму / Пер. з нім. та прим. І. Бурковського. — К.: Юніверс, 2000. — 504 с.
45. *Козлова М. С.* Вера и знание. Проблема границы // Вопр. филос. — 1991. — № 2. — С. 58–67.
46. *Кохановский В. П.* Философия и методология науки: Учебник. — Ростов н/Д: Феникс, 1999. — 576 с.
47. *Кохановский В. П.* Философские проблемы социально-гуманитарных наук (формирование, особенности и методология гуманитарного познания). Учеб. пособие. — Ростов н/Д: Феникс, 2005. — 320 с.
48. *Кошарний С. А.* Феноменологічна концепція філософії Е. Гуссерля: критичний аналіз. — К.: Укр. центр духов. культури, 2005. — 372 с.

49. *Кримський С.* Запити філософських смислів. — К.: Парапан, 2003. — 240 с.
50. *Кучепал С. В.* Французька філософія другої половини ХХ століття: Дискурс із префіксом “пост-”: Монографія. — К.: Парапан, 2004. — 324 с.
51. *Кушаков Ю. В.* Нариси з історії німецької філософії Нового часу: Навч. посіб. — К.: ЦНЛ, 2006. — 572 с.
52. *Лангер Сьюзен.* Філософія в новому ключі: Исследование символики разума, ритуала и искусства / Пер. с англ. С. П. Евтушенко; Общ. ред. и предисл. В. П. Шестакова. — М.: Республика, 2000. — 287 с.
53. *Лейси Х.* Свободна ли наука от ценностей? Ценности и научное понимание / Под ред. В. А. Яковлева. — М., 2001.
54. *Лук'янець В. С., Соболев О. М.* Філософський постмодерн: Навч. посіб. / Відп. ред. С. О. Кошарний. — К.: Абрис, 1998. — 352 с.
55. *Лук'янець В.* Фундаментальна наука: науковий світогляд у перспективі ХХІ століття // Філософ. думка. — 2006. — № 3. — С. 3–26.
56. *Лой А.* Ситуация розуму та “ситуований розум” // Філософ. думка. — 2006. — № 3. — С. 26–46.
57. *Людина в сфері гуманітарного пізнання.* — К.: Укр. центр гуманіт. культури, 1998. — 408 с.
58. *Маркузе Герберт.* Разум и революция. Гегель и становление социальной теории. — СПб., 2000. — 542 с.
59. *Маритен Жак.* Знание и мудрость / Сост. Л. Л. Потгов; Пер. с фр. — М.: Науч. мир, 1999. — 244 с.
60. *Мінаков М.* Засади метатеорії досвіду // Філософ. думка, 2006. — № 6. — С. 3–10.
61. *Павленок П. Д.* О понятийно-категориальном аппарате социологии // Социолог. исслед. — 2003. — № 4. — С. 19–24.
62. *Попович М.* Що таке філософія // Філософ. думка. — 2006. — № 1. — С. 3–25.
63. *Причетій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А.* Філософія. — К.: Академвидав, 2007.
64. *Планк М.* Религия и естествознание // Вопр. филос. — 1990. — № 8. — С. 25–36.
65. *Риккерт Герих.* Философия жизни. — К., 1998. — С. 269–447, 488–489.
66. *Роменци В. А.* Жизнь и смерть: постижение разумом и верой. — 2-е изд. — К.: Либідь, 2003. — 232 с.

67. Рузавин Г. И. Методология научного познания. — М.: ЮНИТИ, 2005. — 286 с.
68. Сартр Жан-Поль. Буття і ніщо: Нарис феноменологічної онтології / Пер. з фр. — К.: Основи, 2001. — 854 с.
69. Сергеев К. А., Сланин Я. А. Природа и разум: Античная парадигма. — Л., 1991. — 240 с.
70. Слотердайк П. Критика циничного розуму / Пер. з нім. А. Богачова. — К.: Тагдем, 2002. — 544 с.
71. Современная философия науки: Знание, рациональность, ценности в трудах мыслителей Запада: Учеб. хрестоматия / Ин-т "Открыт. о-во"/А. А. Печенкин (сост.). — 2-е изд., — М.: Логос, 1996. — 400 с.
72. Социология: Энциклопедия / Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евельнин. — Минск: Кн. дом, 2003. — 1312 с.
73. Стенсер Г. Опыты научные, политические и философские. — Минск: Современ. литератор, 1998. — 1408 с.
74. Стетин В. С. Теоретическое знание. — М., 2000.
75. Табачковский В. Життєвий світ людини і пізнання: персоналістська інтерпретація // Філософ. думка. — 2006. — № 1. — С. 35–46.
76. Табачковский В. У пошуках невтраченого часу: нариси про творчу спадщину україн. філософів-шістдесятників. — К.: Парапан, 2002. — 300 с.
77. Татаркевич В. Історія філософії. — Т. 1: Антична і Середньовічна філософія.; Т. 2: Філософія Нового часу до 1830 року; Т. 3: Філософія XIX століття і новітня. — 2-ге вид., виправ. — Львів: Свічало, 2006.
78. Тощенко Ж. Т. О понятійном апараті соціології // СОЦИС. — 2002. — № 9. — С. 3–16.
79. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Знание, богатство и сила на пороге XXI века. — М., 2003
80. Тоффлер Э. Третья волна. — М.: АСТ, 1999. — 784 с.
81. Трелья Э. Историзм и его проблемы: Логическая проблема: Пер. с нем. — М.: Юрист, 1994. — 719 с.
82. Философский энциклопедичний словник / Гол. ред. В. І. Шинкарук. — К.: Абрис, 2002. — 742 с.
83. Федів Ю. О., Мозгова Н. Г. Історія української філософії: Навч. посіб. — К.: Україна, 2000. — 512 с.
84. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. — М.: Республика, 2001. — 719 с.
85. Фишер К. Артур Шопенгауэр / Ред. А. Б. Рукавишников. — СПб.: Лань, 1999. — 608 с.
86. Фуко М. Археология знания: Пер. з фр. — К.: Основи, 2003. — 326 с.
87. Фреге Г. Основы арифметики. Логико-математическое исследование о понятии числа. — Томск: Водолей, 2000. — 128 с.
88. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге: Сборник / Под ред. А. Л. Доброхотова. — М.: Высш. шк., 1991. — 192 с.
89. Хрестоматия по западной философии XVII—XVIII веков / Под общей ред. Л. И. Яковлевой. — М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003. — 784 с.
90. Хрестоматия по философии: Учеб. пособие // Состав. П. В. Алексеев, А. В. Панин. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Проспект, 1997. — 576 с.
91. Хрестоматия по философии: Учеб. пособие. — Ростов н/Д: Феникс, 1997. — 544 с.
92. Цехмистро И. З. Холистическая философия науки: Учеб. пособие. — Сумы, Университ. кн., 2002. — 364 с.
93. Цофнас А. Ю. Гносеология: Учеб. пособие. — К.: Алерта, 2005. — 232 с.
94. Шаповалов В. Ф. Философия науки и техники. — М.: Гранд, 2004.
95. Шевченко В. І. Концепція пізнання в українській філософії: Курс лекцій. — К.: ІСДО, 1993. — 188 с
96. Швырев В. С. Рациональность как ценность культуры: Традиция и современность. — М.: Прогресс-Традиция, 2003. — 176 с.
- З Інтернету*
97. Альтернативные миры знания / В. М. Порус. — СПб., 2000. — 230 с.
98. Антология философии Средних веков и эпохи Возрождения / Сост. С. В. Перевезенцев. — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 1995 [http:// the.lib.ru/genres/philosophy-b-6](http://the.lib.ru/genres/philosophy-b-6).
99. Аредаков АА. Антропный принцип и возможность концепции глобального эволюционизма www.philosophy.ru/libary/lib/ont
100. Бескова И. А. Когнитивно-психологические аспекты мышления креативных личностей www.philosophy.ru/libary/lib/ont
101. Бехтерева В. М. Бессмертие человеческой личности как научная проблема [http:// www.philosophy.ru/libary/lib/ont](http://www.philosophy.ru/libary/lib/ont)
102. Бахтин М. М. К методологии гуманитарных наук [http:// www.philosophy.ru/libary/lib/](http://www.philosophy.ru/libary/lib/)

1103. *Блохер Ф. Н.* Антиномии исторического знания www.philosophy.ru/libragu/lib/
1104. *Фон Вриет Г. X.* Объяснение и понимание [http:// www.philosophy.ru/libragu/lib/ont](http://www.philosophy.ru/libragu/lib/ont)
1105. *Вернадский В. И.* Научная мысль как планетарное явление [http:// www.philosophy.ru/libragu/lib/ont](http://www.philosophy.ru/libragu/lib/ont)
1106. *Гайденко П. П.* История греческой философии в ее связи с наукой <http://www.philosophy.ru/libragu/gaid/0.html>
1107. *Гайденко П. П.* История новейшей философии в ее связи с наукой <http://www.philosophy.ru/libragu/gaid/0.html>
1108. *Дубровский Д. И.* Взаимозависимость знания и незнания www.philosophy.ru/libragu/lib/ont
1109. *Кузнецов В. Г.* Герменевтика и гуманитарное познание www.philosophy.ru/libragu/lib/ont
1110. *Лукасевич Я.* О творчестве в науке www.philosophy.ru/libragu/lib/ont
1111. *Мамардашвили М. К.* Классический и неклассический идеалы рациональности www.philosophy.ru/libragu/lib/ont
1112. *Научные и вненаучные формы мышления / РАН.* Ин-т филос.; Ред.: И. Т. Касавин, В. Н. Порус [http:// www.philosophy.ru/libragu/lib2.html](http://www.philosophy.ru/libragu/lib2.html)
1113. *Опенков М. Ю.* Развитие визуального мышления и компьютерная революция [http:// www.philosophy.ru/libragu/lib2.html](http://www.philosophy.ru/libragu/lib2.html)
1113. *Ортега-и-Гассет X.* Идеи и верования [http:// www.philosophy.ru/libragu/lib2.html](http://www.philosophy.ru/libragu/lib2.html)
1114. *Пружинин Б. И.* Об одной особенности современной гносеологической проблематики <http://www.philosophy.ru/libragu/lib2.html>
1115. *Рациональность как предмет философского исследования* РАН. — М., 1995. — 225 с. (интернет).
1116. *Реале Дж. Антисери. Д.* Западная философия от истоков до наших дней. Т. 1. — 4. От романтизма до наших дней. — ТОО ТК “Петрополис”, СПб., 1997. (интернет).
1117. *Садовский В. Н.* Карл Поппер. Гегелевская диалектика и формальная логика [http:// www.philosophy.ru/libragu/lib2.html](http://www.philosophy.ru/libragu/lib2.html)
- Добаткова*
1. *Автономова Н. С.* О философском переводе // *Вопр. филос.*, 2006. — № 2. — С. 89–101.
2. *Автономова Н. С.* Философские проблемы структурного анализа в гуманитарных науках. — М., 1977.

3. *Безенко Л. Д.* Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций. — К.: Ин-т социол. НАН Украины, 2002. — 437 с.
4. *Бергер П., Лукман Т.* Социальное конструирование реальности. — М., 1995.
5. *Блауберг В. Г., Юдин Э. Г.* Становление и сущность системного подхода. — М., 1973. — 270 с.
6. *Блок М.* Апология истории или ремесло историка. — М.: Наука, 1986. — 256 с.
7. *Божественное откровение и современная наука: Альманах.* — Вып. 1. — М.: Паломник, 2001. — 272 с.
8. *Бритков В. Б., Дубовский С. В.* Информационные технологии в национальном и мировом развитии // *Обществен. науки и современность.* — 2000. — № 1. — С. 146–150.
9. *Бузгалин А. В.* Анти — Поппер. Социальное освобождение и его друзья. — Едиториал УРСС, ЛКИ, 2003. — 152 с.
10. *Бусова Н. А.* Модернизация, рациональность и право. — Харьков: Прометей-Пресс, 2004. — 351 с.
11. *Бутенко И. А.* Социальное познание и мир повседневности. — М., 1994.
12. *Витгенштейн Л.* О достоверности // *Вопр. филос.* — 1991. — № 2. — С. 67–121.
13. *Виолек С.* Рациональность веры: Пер. с пол. — М.: Библ.-богосл. ин-т Св. апостола Андрея, 2005. — 145 с.
14. *Гайденко П. П.* Проблема рациональности на исходе XX в. // *Вопр. филос.* — 1991. — № 6. — С. 3–15.
15. *Грюнбаум А.* Теория Фрейд и философия науки // *Вопр. филос.* — 1991. — № 4. — С. 90–107.
16. *Делез Жиль.* Эмпиризм и субъективность: Опыт о человеческой природе по Юму; Критическая философия Канта / Пер. с фр. и послесл. Я. И. Смирского. — М.: ПЕРСЭ, 2001. — 476 с.
17. *Дмитриев И. С.* Религиозные искания Исаака Ньютона // *Вопр. филос.* — 1991. — № 6. — С. 58–67.
18. *Добропирова И. С.* Синергетика: становление нелинейного мышления. — К.: Либидь, 1990. — 149 с.
19. *Дубас О. П.* Информационный розвиток сучасної України у світовому контексті: Монографія. — К.: Генеза, 2004. — 208 с.

20. *Знание за пределами науки: Мистицизм, герметизм, астрология, алхимия, магия в интеллектуальных традициях I–XIV веков* / Сост. и общ. ред. И. Т. Касавин. — М.: Республика, 1996. — 445 с.
21. *История методологии социального познания: конец XIX — XX в.* — М., 2001.
22. *Йейтс А. Ф.* Джордано Бруно и герметическая традиция / Пер. Г. Дашевского. — М.: Нов. лит. обозрение, 2000. — 528 с.
23. *Конов В. А.* Трансцендентальный эмпиризм Ж. Делеза. — Самара, 2001. — 140 с.
24. *Косарев А.* Философия мифа. Мифология и ее эвристическая значимость: Учеб. пособие. — М.; СПб.: ПЕР СЭ; Университет. кн., 2000. — 304 с.
25. *Крымский С. Б.* Научное знание и принципы его трансформации. — К., 1974.
26. *Крымский С. Б., Парахонский Б. А., Мейзерский В. М.* Эпистемология культуры. — К.: Наук. думка, 1993. — 216 с.
27. *Кузанский Н.* О мире веры // Вопр. филос. — 1992. — № 5. — С. 29–54.
28. *Кузнецов В. Г.* Герменевтика и гуманитарное познание. — М., 1990.
29. *Кун Т.* Структура научных революций. — М., 1977.
30. *Лотман Ю. М.* Культура и взрыв. — М., 1992. — 140 с.
31. *Лайон Девид.* Информационное суспільство: проблеми та ілюзії // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. — К., 1996. — С. 362–380.
32. *Меерович М. И., Шрагина Л. И.* Технология творческого мышления: Практ. пособие. — Минск: Харвест; М.: АСТ, 2000. — 432 с.
33. *Мей К.* Информационное суспільство. Скептичний погляд: Пер. з англ. — К.: "К. І. С.", 2004. — 220 с.
34. *Мелков Ю. А.* Факт в постнеклассической науке. — К.: ПАРА-ПАН, 2004. — 224.
35. *Объяснение и понимание в социальном познании.* — М., 1990.
36. *Поппер К.* Ницше историзма // Вопр. филос. — 1992. — № 9, 10.
37. *Поппер К.* Логика социальных наук // Вопр. филос. — 1992. — № 10. — С. 65–76.
38. *Поппер К.* Открытое общество и его враги. — Т. 1–2. — М.: Культур. инициатива, 1992.

39. *Проблема знания в истории науки и культуры* / Под ред. Е. Н. Молодцова. — СПб., 2001.
40. *Проксури С. А.* Глобализация как фактор поляризации современного мира // Соц.-гуманитар. знание. — 2001 — № 4. — С. 41–65.
41. *Рациональность на перепутье: В 2 кн.* / П. П. Гайденко (ред.). — М.: РОССПЭН, 1999. — 463 с.
42. *Семенов В. В.* Воинствующий эмпиризм в философии / РАН; Пушкин. науч. центр; Ин-т биофизики клетки — Пушкино, 2004. — 134 с.
43. *Семенов В. В.* Утраченная интуиция: Диалектика. Интуиция. Эмпиризм / РАН; Пушкин. науч. центр. — Пушкино, 2005. — 70 с.
44. *Сетров М. И.* Общие принципы организации систем и их методологическое значение. — Л.: Наука, 1971. — 120 с.
45. *Хилл Т. И.* Современные теории познания. — М., 1965.
46. *Федотова В. Г.* Практическое и духовное освоение действительности. — М.: Наука, 1992.
47. *Философия и методология науки* / Под ред. В. И. Купцова. — М., 1996.
48. *Шатовалов В. Ф.* О специфике гуманитарного знания // Обществен. науки и современность. — 1994. — № 1.
49. *Юдин Э. Г.* Системный подход и принцип деятельности: Методолог. пробл. современ. науки. — М.: Наука, 1978. — 391 с.
50. *Юревич А. В.* Культурно-психологические основания научного знания // Пробл. знания в истории науки и культуры. — СПб., 2001.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Зміст самостійної роботи з дисципліни “Теорія пізнання”	4
Методика активізації процесу навчання.....	18
Питання для самоконтролю.....	20
Теми контрольних робіт.....	23
Список літератури.....	24

Відповідальний за випуск *А. Д. Везеренко*
Редактор *О. М. Коваленко*
Комп’ютерне верстання *А. П. Нечипорук*

Зам. № ВКЦ-4482

Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк ротативний графаретний.

Наклад 50 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»

03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. ХХ

*Свідчення про внесення до Державного реєстру
суб’єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*